

A Magyar Nemzeti Múzeum kiállításai négy tételben

Másfél száz esztendeje annak, hogy elkészült a Nemzeti Múzeum mai, Pollack Mihály tervezte épülete. E jeles évfordulóra teljes egészében megújult, korszerűsödött a patinás intézmény. A felújításnak köszönhetően mintegy kétszeresére bővült a kiállítási tér, a milicentenárium tiszteletére elkészültek az új történeti kiállítások.

I. tétel

Az 1996-os esztendőnek, a milicentenárium évének mi is lehetett volna szebb és méltóbb nyitánya, mint a Magyar Nemzeti Múzeumban megrendezett „Őseinket felhozád...” – *A honfoglaló magyarság* című kiállítás? Szerzői nem kevesebbre vállalkoztak, mint arra, hogy átfogó képet adjanak a honszerző magyarok életéről, társadalmáról, műveltségéről és művészetéről, s ezzel járuljanak hozzá ahhoz, hogy a honfoglalás 1100. évfordulóján méltó, helyes nemzeti önértékeléssel tekinthessünk eleinkre s magunkra – nem a dicsőség keresésének, de nem is az ellenkező szándékával.

A kiállítás mintegy száz év: nagyjából a 890-es évek közepétől a Géza fejedelem és Szent István uralkodásáig terjedő időszak régészeti leleteit vonultatta fel. Huszonhét kisebb-nagyobb közgyűjtemény – határon innen és túlról – kölcsönzött e bemutatóra műtárgyakat – az anyag gazdagsága ennek megfelelően lenyűgöző volt.

A kiállítás a kupolateremben kezdődött, ahol a látogatókat felállított jurta (nemez-sátor) fogadta.

Manapság még a kisiskolások is betéve fűjják: ilyenben laktak ősieink, ha vándoroltak; hogy szétszedhető és néhány óra alatt összerakható pusztai lakóalkalmatlanság volt, melynek felállítása ügyességet, csapatmunkát kívánt; hogy a jurta oldalát adó, széthúzható, egymással összerősíthető farácsok (keregék) száma határozta meg a sátor nagyságát – a felállított példány hat keregés lehetett. Ebbe illesztették az ajtó keretét, majd kezdődhetett a

telő felállítása. Ezután hosszú, villaszerű rúddal hatalmas fagyűrűt emeltek fel a leendő kupola magasságába, amelynek az oldalán, külső peremén levő lyukakba illesztették sűrűn egymás mellé a tetőszerkezetet alkotó rudakat. Ezek alsó, görbített végét a kerege rácsszerkezetének x alakú találkozási pontjaihoz rögzítették. Ha a faváz kész volt, akkor a keregekre kívülről hengerpalást-szerűen nemez-takarót erősítettek, majd erős, színpompás szövetsíkok segítségével két, egymással némi átfedésben levő fél csonkakúp-alakú nemezpalástot borítottak a jurta tetőszerkezetére. A felső fagyűrűre – amely a füst kiengedésére szolgáló nyílás –, külön nemez-takaró-darab került, amelyet tetszés és szükség szerint borítottak rá vagy távolítottak el róla.

Meghatározó jurta-élményem jut eszembe a nemez-sátorról, s vele kapcsolatban tulajdonosa, a fájdalmasan fiatalon elhunyt turkológus ismerősünk, *Mándoki Kongur István*. Az ő hasonlóan tekintélyes méretű kazah jurtáját állítottuk fel az 1983-as év telén a Hadtörténeti Múzeum egyik termében, amelyet szélteben-magasságában egyaránt kitöltött. Bemutatása komoly közönségsikernek ígérkezett, s ezt először magunkon, munkatársainkon mérhettük le: összeállításában mindenki részt akart venni, legalább nézőként; egyszerűen jó érzés volt ránézni, benne lenni. Köz-művelődési célra is használtuk, a nejlonnal leterített nemezszőnyegekkel rá lehetett lépni, igaz, csak cipő nélkül. Tudomásom szerint budapesti iskolások tömegesen akkor fordulhattak meg először jurtában. Foglalkozásainkon le lehetett a tűzhely-rekonstrukció mellé telepedni, ahogy azt az

ősi hagyományok előírták, s teljesen másfajta élmény volt ott beszélgetni honfoglalásról, kalandozásról, magyar mondákról. A jurtában ülve az ember körül kerekké, meghitté vált a világ.

Sajnálom, hogy ebbe a mostani nemez-sátorba nem lehetett belépni, bizonyára volt rá valami technikai magyarázat. Örvendetes viszont, hogy a kerege egy részéről az ajtó mellett feltekerték a nemezt, így magát a nem szögeléssel, hanem hagyományosan bőrszj-darabokkal összeerősített rácsszerkezetet is alaposabban szemügyre vehettük.

Hasonlóképpen fájlalom, hogy a jurtaállítás menete legalább rajzokon, fotókon nem került bemutatásra valahol a jurta közelében. A nemezelés nehéz munkájáról csak egy fénykép erejéig volt szó a kiállításon, pedig a legtöbb ember nem tudja, hogy az hogyan, s milyen fáradsággal készíthető el. A régi kézműves foglalkozások gyakorlására manapság sok alkalom kínálkozik; gondoljunk csak a szentendrei skanzen évtizedes múltjára (magam is ott készítettem életem első tenyérnyi nemezdarabkáját, s azóta tisztelem csak igazán eleink és mai követők mesterségbeli tudását, akik sátornyi, sokszor mintával ellátott felületeket képesek előállítani a finom gyapjúsálakból). A honfoglalás korában is ismeretes mesterségek felidézését az 1100. évforduló megünneplése is időszűrűvé tette. A Hungária úti Hetes Otthon iskolásai például maguk készítette nemeztarsollyal, nemezsüveggel léptek fel vetélkedőjükön, sőt a fém veretek mintakincsét (hajkorong, öv, tarsolylemezek stb.) is saját kezűleg, nagy beleérzéssel, hozzáértéssel utánozták és újították meg, krémes tubusok, dobozok aranyszínű belső felületének poncolásával, domborításával.

A sátor melletti óriásfotón mai mongol sátorszállást láthattunk. A sátorban álló két bábu a honfoglaló asszony és férfiember viseletét szemléltette, a jurta mellett a felszerszámozott, kis marmagasságú ló, melynek csontmaradványai, szerszámozása igen jellegzetes részét tette ki a későbbiekben bemutatott ásatási leletanyagnak.

A kupolaterem másik látványossága egy honfoglaláskori férfi és női arcreekonstrukció volt, a karosi II. temető leletei alapján.

A díszterembe belépve, a bejáratnál szemközt, kiemelt helyen az ún. vezéri sírok, a legfelsőbb társadalmi réteg kiemelkedően szép tárgyai fogadták a látogatót. Fejedelmi lelet volt az „Attila-kard”, amely a legenda szerint ugyan a hun király, esetleg *Nagy Károly*, a valóságban azonban valamely magyar fejedelem méltóságjelvénye lehetett. Egyike azoknak a kiállítási tárgyaknak, amelyek sohasem voltak földben: 1063-ban *Salamon* királyunk anyja adta ajándékkul *Ottó* bajor hercegnek, hálából, hogy fiát trónra segítette. Eredeti-jét a bécsi Kunsthistorisches Museum őrzi, a kiállításon másolatban volt látható. Így is megcsodálhattuk a kardhüvely gazdag és finom aranyvereteit, a penge viaskodó vadállatokat megjelenítő vésetét.

Díszes övveretek, férfi és női ékszerek mellett viszontláthattuk a honfoglaló magyarság híres-hírheft visszacsapó (reflex)íját is, amelytől a kalandozások idején egész Nyugat-Európa rettegett, olyannyira, hogy a templomi könyörgés szövegébe is belefoglalták a magyarok nyilaitól való mentségkérését. Az egykori „csodafegyver” szerves részei a harcosok sírmellékleteként természetesen elpusztultak, de az új kinézete, „know how”-ja a honfoglaláskor kutatásának kezdete óta izgatta a kutatók képzeletét. Cs. *Sebestény Károly* bizonyította be, hogy az ásatási leletek közt szerepelnek az összetett reflexíj tartozékai. Aztán *Jakucs Kálmánnak* sikerült elkészítenie az ősi fegyver másást. Végül *Fábián Gyula*, a gödöllői Agrártudományi Egyetem professzora hosszú évek kísérletezései után létrehozta az ősihez nemcsak szemre hasonló, de használható, kipróbálható magyar reflexíjat. Bebizonyosodott, hogy a fegyver elkészítése nagy mesterségbeli tudást, tapasztalatot, több esztendőnyi türelmet kívánt, nemkülönben az íjak felajzásához is nagy gyakorlat és komoly, 25–30 kilopondnyi testi erő szükségeltetett. Fábián Gyula munkásságának köszönhetően történelmi íjászklubok alakultak, ahol a gya-

korlatban „tesztelik” és vadászatra is kipróbálják a hagyományos technikával készült íjakat.

A fentiek ismeretében ezért nem kevés meglepetéssel láttam a tárlókban a reflexíj ásatási maradványait csupán jelzésszerű, nem igazán méreetszerű falemez-formára erősítve. Hiszem, hogy ehhez a kiállítás-hoz bárki – magánszemély vagy közgyűjtemény (akár Fábian professzor úr fiai is) – megtiszteltetésnek éreznék, ha kölcsönadhatna egy, a kiállítás színvonalához talán jobban igazodó íj-rekonstrukciót... mert a mostani egyetlen íj-rekonstrukció a jurtában elsikkad.

A terem tárlóiban tájegységenként (Felső-Tiszavidék, Tiszántúl, Duna-Tisza köze, Erdély, Dél-Magyarország, Dunántúl, Észak-Magyarország és Felvidék) csoportosítva láthatjuk a jelentősebb 10. századi leleteket, mindazt, amit a régészek ásója 1834 óta napvilágra hozott. Kőrsétánk alatt így tájegységenként tagolva, egy-egy anyag-

csoporttal lelőhelyenként többször is szembeesülve, találkozhatunk szebbnél szebb magyar tarsolylemezekkel, ismertekkel és kevésbé közismertekkel; hajfonat-korongokkal, karperecekkel, ingnyakdíszekkel, gyöngyökkel, mellkorongokkal, fegyverövekkel, íjtartó tegezok maradványaival, nyílhegyekkel, a mindennapok apró használati eszközeivel. Láthatunk in situ bemutatott sírt (lovas harcos sírja Kunadacsról), háttérben hatalmas ásatási fotóval; félig földbe ásott lakóház rekonstrukcióját; s egy fazekas- és egy kovácsműhely feltárt maradványait is.

A régésznek, a szakembernek igazi csemege ez a kiállítás, hiszen rendelkezik a

látottak értelmezéséhez szükséges ismeretekkel. Az átlagos látogató számára azonban elkelt volna némi didaktikai, urambocsá', „szájbarágósabb” segédanyag is. A tenyérnyi sírrajz értelmezése, a rovásírás felismerése egy csontlemezen (homokmég-halmi ásatás, csont tegezszáj) természetes dolog egy szakembernek, de nem a látogatónak. Erdemes lett volna bővebb magyarázattal ellátni a tárgyfeliratokat – mert például ottjártunkkor tinédzserek to-

porogtak tanácstalanul – szemmel láthatólag vetélkedőre készülve – egymást és az arra járókat kérdezgetve, vajon mi is az a csótár? Hasonlóan elakadtak, illetve aztán átsiklottak a „csiholó”, azaz egy ökölnyi, rozsdás vasdarab és a belőle kikandikáló csontszínű „izé” felett – amely igen érdekes lelet annak, aki tudja: honfoglaláskori tűzserszámot lát.

Ami viszont mintaszzerű, követendő és vágyott példa minden kiállításrendező számára – a kiállítás kiadványokkal kísérése –, az ebben

az esetben maradéktalanul megvalósult. Az A/5-ös formátumú, színes fényképekkel gazdagon illusztrált kiállításvezető 250,- forintos áron kapható az előcsarnokban (sőt létezik idegen nyelvű változata is!), s a kiállítás reprezentatív katalógusa is beszerezhető ugyanott 3000,- forintért.

II. tétel

Az Országgyűlés határozata 1996. augusztus 19-ét a honfoglalás emléknapijává nyilvánította. E napon, délután két órakerült sor az új állandó történelmi kiállítás ünnepélyes megnyitására a Magyar Nem-

Díszes övveretek, férfi és női ékszerek mellett viszont láthattuk a honfoglaló magyarság híres-hírhedt visszacsapó (reflex)íját is, amelytől a kalandozások idején egész Nyugat-Európa rettegett, olyannyira, hogy a templomi könyörgés szövegébe is belefoglalták a magyarok nyilaitól való mentéskérését. Az egykori „csodafegyver” szerves részei a harcosok sírmellékleteként természetesen elpusztultak, de az íj kinézete, „know how”-ja a honfoglaláskor kutatásának kezdete óta izgatta a kutatók képzeletét.

zeti Múzeumban. A *Magyarország története az államalapítástól a millenniumig* című tárlat a korábbi többszörösen meghaladó kiállítási térben, számos új szerzemény és lelet, valamint sok, kiállításon még be nem mutatott műtárgy segítségével ad képet országunk ezeréves történetéről. Az ünnepélyes megnyitót délután 4 órakor a nagyközönség számára való megnyitás követte: a szó szoros értelmében tömegek tódultak be a frissen megnyitott kiállításra. Az érdeklődés azóta sem lankad, sőt várhatóan a kiállítás utolsó, 20. századot bemutató egységének elkészültével még inkább növekedni fog.

Az ünnepélyes megnyitó alkalmával *dr. Gedai István* főigazgató a nyilvánosság előtt is köszönetet mondott a japán császári kormánynak azért, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumot kulturális támogatásként közel 80 millió forint értékű video-, audio- és multimédia felszereléssel ajándékozták meg. A kiállítási előterekben a látogatók a legkorszerűbb technika vívmányait (touchinfo, multimédia) is élvezheti, illetve használhatják ismereteik elmélyítésére. Főleg a fiatalabb nemzedékek – mondanunk se kell – ezt a lehetőséget maradéktalanul ki is aknázzák. Egyetlen látogatás semmiképpen sem elegendő, már csak terjedelmi okok miatt sem a kiállítás látnivalóinak befogadására. Ezer esztendőnyi magyar kultúra emlékei közé ezennel felfedező sétára invitálom a Tisztelt Olvasót, remélve, hogy kedve kerekedik egy valódi látogatáshoz, s ajánlásomat megfogadva, kedve szerint válogat, tobzódik a látnivalókban.

A kiállítás első része – *Az államalapítástól a török kiűzéséig* – a kupolateremtől bal kéz felé, az egykori természettudományi múzeumi kiállítóhelyiségekben kapott helyet. A gyönyörűen helyreállított termekben a falak mentén termenként változó színű vendégfal áll; ebbe a háttérbe különleges, félig süllyesztett vitrinekben, valamint magukra a felületekre maximális helykihasználással kerültek a tárgyak. Termenként egy-két kiemelt idézet is fogadja a látogatót; az 1. teremben a tihanyi apát-ság alapítólevelének elhíresült sora, a 2.

teremben az *Ómagyar Mária-siralom* részlete, később *Bonfini Hunyadi János-értékelés* stb. A kiállításon sorra visszaköszönnek a korábbi tárlatokról már ismert tárgyak, de restaurált állapotban, a legkorszerűbb műtárgyvédelmi kritériumoknak megfelelő közegben, legtöbbször légmenetesen záró, automatikus mikroklíma-szabályozóval ellátott tárlókban – s ez a mai magyar múzeumi viszonyok ismeretében nagyon nagy szó.

Az első terem *Szent István* szarkofágjának az eredetihez megérintésig hű másolata uralja, igen patinás társaságban: itt kapott helyet az esztergomi vár trónszéke, valamint az ún. Monomakhosz-korona, amelyet a hagyomány szerint a bizánci császár küldött ajándékba *I. András* királyunknak. Ugyancsak itt állították ki *Szent László* palástját is, amelynek eredetijét a zágrábi székesegyház kincstára őrzi. A kalocsai királyfej(másolat) mellett, *III. Béla* és felesége, *Antiochiai Anna* halott ékszerein – sőt a királyné ruházatának maradványain! – kívül abban a liliomos halotti koronában is gyönyörködhetünk, amely feltehetőleg *V. Istváné* volt, s a margitszigeti domonkos apácakolostor romjai közül került elő. Korai fémművességünkre in situ bemutatott vas olvasztókohó utal, külön tárlókat szentelnek a rendezők az egyház, a hadsereg, a falu, a városok és kereskedelem történetének.

A kiállítás vörös háttérét kék váltja fel, ahogy az Anjou-kort bemutató terembe lépünk. A hatalmas fatörzsből kivájt ládában oklevelek, pecsétek példázzák az adminisztráció és vele együtt a királyi hatalom kiteljesedését – erre utal a *Kükülléi-krónikából* vett idézet is az ajtó fölött. A terem közepén a *Kolozsvári* testvérek *Szent György-szobra*; ha körüljárjuk, külön érdekességet is rejt: eredeti táblácskája szerint „*Strobl Alajos* kezdeményezésére a magyar szobrászat e legrégebbi emlékéét bronzba öntötte 1906-ban *Róna József*”. Nem messze tőle a visegrádi baldachinos falikút, továbbá az ún. „trencsényi herma” látható, valamint a lipóteplai kehely formájú, öntött bronz keresztelőmedence. Ugyanitt 14. századi akna- és bányaváogat-

részlet rekonstrukcióját láthattuk Rudabányáról. Kincsleletek, kályhacsempék mellett másolatban szerepel a „győri herma”, s gazdag középkori templomi freskófestészetünket reprezentálja a székelyderzsi templom freskórészletének másolata: *Szent László viaskodása a kunnal*.

A Luxemburgi-Hunyadiak időszakának fennmaradt emlékeit mutatja be a következő terem. Feltehetőleg a pompakedvelő *Zsigmond* király készíttethette a dúsan faragott csontlemezekkel borított nyergeket, melyeknek dombornívű díszítése egyházi (szentek, pl. a sárkányölő György ábrázolása), fantasztikus (griff, sárkány, vadember, unicornis) és világi témákat (vadászat, zenészek, szerelmesek, lovak) egyaránt feldolgoz. Itt kapott helyet *Albrecht Dürer* Zsigmond-portréjának nemesmásolata, valamint az a vecsernyepalást (pluviálé), amelynek *V. László* gyámja, *III. Frigyes* német-római császár volt a megrendelője. A terem egyébként is bővelkedik úrmutatókban, miseruhákban – nemkülönben az ötvösremek viaticumszelencékben, melyben a haldoklóknak vitt „útravaló” ostyát szállították.

Kisebb alapterületű, de rendkívül anyaggazdag a következő, drapp háterű helyiség, amely a 15. század második felének s a 16. század elejének településeiről, életmódjából ad ízelítőt. A liturgikus tárgyak – kelyhek, miseruhák – mellett a sarvalyi faluásatás leletanyagából előkerült használati tárgyakat láthatunk. A városi polgárság gazdagodására szebbnél szebb, emberalakos és dúsan díszített kályhaszemek, *Dobringer Miklós* budai polgár sírköve, valamint egy könyvnél alig nagyobb, 15. századi kassai házioltár utal. Egy kis beugróban városi, mezővárosi környezetből származó bútorokban – faliszekrény, láda, a bártfai Szent Egyed-templom könyvtárszekrénye, egy nagybórci könyvtartó állvány, továbbá erdélyi asztal, kökeretes ajtó – gyönyörködhetünk.

Téglaszínű háteret használva, a Mátyás- és Jagelló-kort különösen ismert, kiemelkedő nemzeti értékeinkkel idézi fel a kiállítás. A termet a bártfai Szent Egyed-templom *Mátyás* és *Beatrix* címerével

ékes stalluma uralja, a vele szemközi falnál a Mátyás-címeres, Firenzében készült, aranybrokát, selyemfonallal szőtt trónkarpitot csodálhatjuk meg. A *Schedle-világkrónika* Buda-ábrázolása mellett természetesen szerepel itt Mátyás és Beatrix híres márvány féldombormű-párja, *Vitéz János* sírkövének másolata, *Kinizsi Pál* sodronyinge, vassapkája, kardpengéje – mint a hadvezért nagyvázsonyi sírjából előkerült leletanyag; továbbá corvinák, s a *Thuróczy-krónika*. Meglepően nagy méreteivel is kitűnik Mátyás király velencei üvegszerlege, amelynek aranyozott ezüst talpáról, a 16. századi köriratból az is kiderül, hogy a „bilikum” *Batthyány Ferenc* pohárnok révén maradt fenn. – A Jagellók fegyvertárából származó gyermekpáncél most végre már nem *II. Lajos* gyermekkori páncéljaként nevezetik meg – tudjuk, utóbbi Bécsben, a Kunsthistorisches Museumban van kiállítva. A sarokban külön tárlóban kapott helyet *II. Ulászló* király 1509-ből származó pápai díszkardja, a hozzátartozó aranyozott kardhüvellyel, aranybrokát övvel. Mellette a bártfai templom kisebb reneszánsz stalluma. A teremből kifelé haladva, az ország sanyarú helyzetére utaló *Brodarics*-idézetet olvasva érünk ahhoz a tárlóhoz, ahol *II. Lajos* király és felségének, *Habsburg Máriának* 1522-ből származó esküvői öltözete van kiállítva. A hagyományos szerint a szertartás után a mariazei kegyhelynek ajándékozták öltözetüket, innen, a templom kincstárától vásárolta meg 1928-ban a Magyar Nemzeti Múzeum. A kijárat mellett szerényen meghúzódik a falon keretben elhelyezett *Bakócz*-címer, amelyet itáliai mester álmodott textilbe.

Sétánkat a következő, zöld háterű teremben folytatva a három részre szakadt Magyarország témaköréhez érkezünk. Újabb egyházi emlék, a nyírbátori stallum fogad bennünket. A magas háttámlájú, mennyezetes padsort gazdag reneszánsz lapos és domború faragásokkal, berakásokkal díszítették, s a kor szokásának megfelelően a megrendelő három *Báthori testvér* (*György, István és András*) neve és méltósága, valamint a pad elkészültének

évszáma – 1511 – is megörökítésre került újra. A másik sarokban a kölesdi kincslet: a mohácsi csatában meghalt *Sárkány Ambrus* országbíró tulajdonából, mellette II. Lajos király sarkantyúja. A török háborúk idején terjedő *Patrona Hungariae*-kultuszra egy násfa emlékeztet, mellette *Izabella* királyné opálos násfája látható. A „hosszú háború” várívásait, küzdelmeit *Pálffy Miklós* személyéhez kötődően külön idézi egy tárlónyi anyag: itt láthatjuk az ún. Pálffy-serleget, amelyet Győr várának 1598-as visszavívásáért kapott az uralkodótól, Pálffy Miklós sisakját és szablyáját – mindezt II. Mátyás király pisztolypárja, valamint a Győr 1594-es ostromát részletekbe menően ábrázoló, 1626-os díszpuska társaságában. Ugyancsak e teremben szerepel a híres bajvívó, *Thury György*, kanizsai kapitány pallosa, mellette nyugati típusú páncél, illetve a híres augsburgi fegyverművesek által készített díszpáncél. A debreceni Déli Múzeum tulajdona, egy teljes török szpáhi vértezet előtt mindenki megáll: hasonlót ritkán látni. Nem messze tőle a hatvanas évek egyik új szerzeménye, egy színes bőr rátétekkel díszített török bőrköpeny; körülötte a magyarországi török világ ránk maradt emlékei, szőnyegek, izniki kerámiák, eredeti török papucs.

Továbbhaladva, kék háttérszínnel, a 16. század második feléből és a 17. századból származó erdélyi és királyi magyarországi tárgyakat láthatunk. A magyarországi reneszánsz egyik legismertebb alkotása, *Apafi György* Küküllő vármegyei főispán fehér márvány síremléke (1635) a terem közepén látható, a felülről való rátekintést kis dobogó segíti. A személyhez köthető dísztárgyakban ez a terem is bővelkedik: *Apafi Mihály* felségének, *Bornemissza Annának* a csészéje *Kemény János*, erdélyi fejedelem szablyája, címeres pohara, mellettük II. *Rákóczi György* buzogánya, *Teleki Mihály*, erdélyi kancellár hímzett dísznyerge, sodronyzománcos buzogánya. 1626 körül Erdélyben készült az a női díszruha is, amelyet egykor *Brandenburgi Katalin*, *Bethlen Gábor* fejedelem felesége viselt igazgyöngyös főkötővel. Egy másik

fejedelemasszony, *Lórántffy Zsuzsanna* nevéhez kötődik a mellette elhelyezett arany- és ezüsfonalas laposhímzésű terítő, melyen középen Erdély címere, benne a Lórántffy-címer látható. Habán kézművesek kerámiái, céhlevelek, a brassói ötvösök céhbehívó táblája (1556), pártadíszek, zománcos forgók, nyakékek, mellkeresztek, *Jósika Judit* gyömbértartója, *Thököly Zsuzsanna* úrvacsora-serlege mellett jutunk el a Lipónádasdról származó kék-fehér mázas cserépkályháig. A terem másik oldala az írott, nyomtatott kincsek közé kalauzol: a Károly Biblia, *Apáczai Magyar Enciklopédiája*, *Comenius Orbis Pictusa*, *Honterus* verses földrajzkönyve mellett már katolikus egyházi kincsek, s *Pázmány Péter* művei utalnak a kezdődő ellenreformációra, a királyi Magyarország nyugat-európai művészeti kötődéseire.

A kiállítás utolsó egysége a török kiűzésével, a 17. század főúri és városi emlékeivel foglalkozik. *Esterházy Pál* nádor olasz bársonyból készült, magyar szabású dolmánya társaságában a család kincstárának néhány darabját (asztaldísz, serlegek, nyakékek, gyűrűk, imakönyvborító) csodálhatjuk meg. Hadizsákmány török és nyugati fegyverzet, lengyel pikkelypáncél, török lófarkas jelvények (tugok) mellett a Nádasdyak 13 darabot számláló főúri ősgalériája látható, kiegészítve a *Zrínyi Miklósról* és *Péterről* készült egészalakos portrékkal, melyek a korabeli udvari kultúra jellegzetes darabjai voltak. A festmények alatt, illetve a folyosó másik falán ékszerek, násfák kaptak helyet, tennyényi portrék – egy Esterházy „mini-galéria” –, ezután kelengyeladákat láthatunk, majd zsebórák következnek. Érdeklenség a körmöcbányai pénzváltó asztal, melynek márvány betétlapjára ejtve a pénzermét, annak a csendüléséből állapították meg, hogy hamis-e a fizetőeszköz. A kiállítást hatalmas, a 18. század elejéről származó falikárpit zárja, amely Buda visszafoglalását mutatja be. Ha még kedve van, itt le is telepedhet a látogató, hogy ismereteit a magyar történelem eme korszakait bemutató, tizenhét részből álló filmrendszer segítségével tovább bővítse.

III. tétel

A kupolateremtől jobbra folytatjuk a sétát: a következő kiállítási egység *A török kiűzéséről a 20. századig* címet viseli. A teremszámozás folyamatos, így a kezdőterem a 9-es számot viseli. Az installáció hasonló jellegű, mint az első teremsorban. Középen hatalmas, vörös-fehér csíkozású ezredzászló a Rákóczi-szabadságharc ide-

jéből, a fal mentén a zborói Rákóczi-kastélyból származó utazókarpit alatt a regéci vár idilli jelene- tet ábrázoló, jelleg- zetes barokk ülőgar- nitúrája, melynek társaságában *Thö- köly István* címeres előtélapú csembal- lója uralja a termet. A Rákóczi-szabad- ságharc emlékét a szórakozásra és kato- nai használatra egy- aránt alkalmas török- síp – tárogtató –, va- lamint a „nagyságos fejedelem” hercegi és erdélyi fejedelmi pecsétnyomója idézi. Szintén *II. Rákóczi Ferenc* személyéhez kötődő becses nem-

zeti ereklye az a hányatott sorsú festett hársfa karosszék, amelyet maga a fejede- lem faragott házikápolnája számára rodos- tói száműzetésében. A karosszékre Rákó- czi hamvainak törökországi kutatása köz- ben *Thaly Kálmán* talált rá, innen Kassára, majd a Nemzeti Múzeumba került. Látvá- nyos, gazdag a teremben elhelyezett, ara- nyozással-ezüstözéssel ékes fegyveranyag is, melyből *I. József* király maratozással díszített félvértjét és sisakját, az ezüst fe- dőlapján kuruc-labanc csatajelenetet ábrá- zoló töltéstartót, továbbá a szarvasagancs lódingokat, azaz lőportartókat emelném ki. Az ország török uralom alóli teljes felsza- badulására hatalmas katonai üstdob-pár,

valamint a *Savoyai Jenő* 1717-es belgrádi győzelmét ábrázoló festmény utal.

A mályva tónusú 10. terembe halk ba- rokk zene csalogatja át a látogatót. Tárgyi anyagban, ötvösremekekben, céhes és ma- nufakturális emlékekben gazdag korszak, a 18. század Magyarországnak világa tárul elénk. A terembe lépett a *Majthényi* család egy hölgytagjának magyar szabású, francia selyemszövetből készült díszruhája, va-

lamint a hagyomány ál- tal a későbbi császár, *II. József* gyermekko- ri öltözékének tartott magyar szabású, dol- mányos-mentés gyer- mekruha fogadja. A római katolikus egy- ház térnyerését, gaz- dagodását fogadalmi képek – votívek –, ereklyetartók sokasá- ga vetíti elénk, s egy barokk vitrinszek- rényt is láthatunk szakrális tárgyakkal a trencsényi jezsuita rendházból. A sarok- ban a parasztsbarokk almáriumban korabe- li könyveket találunk, köztük *Tessedik Sá- muel* evangélikus lel- kész *A magyar föld- művelő* című híres

Az ország, bár nem a birodalom határain kívül folyó háborúk a rendjelek alapításának és adományozásának szokását is felvirágoztatták. A Katonai Mária Terézia Rend egyik első kitüntetettje volt Hadik András gróf, Berlin meg- sarcolója, az Udvari Hadi- tanács későbbi elnöke, akinek pisztolypárját e teremben láthatjuk. Szintén a császárné alapította magyar királyként polgári érdemek elismerésére a Szent István Rendet, 1764-ben – a kiállításon nagymesteri személyes viseleti példánya szerepel.

művét. A polgárság békés fejlődésében rej- lő lehetőségeket – mivé lettünk volna, ha... – többek között a brassói városháza torony- órájának 1774-ből származó nap- és hold díszei, a hatalmas kulcsot formázó ková- csoltvas lakatoscégér, a csizmadiacéh fe- nyítőtáblája, a céhbehívótáblák sokasága érzékelteti. Mellette az új idők szelét, a gaz- dasági élet átalakulását a högyészi textil- manufaktúra megindulásáról szóló tudósi- tás, továbbá egy, a halicsi kerámiamanufak- túra edényeit tartalmazó írószekrény il- lusztrálja. A *III. Károly* körmöcbányai látog- atásának emlékére készült aranyozott ezüst és természetesen asztaldísz az újra fellen- dülő bányászat fokozódó jelentőségére utal.

Az ország, bár nem a birodalom határain kívül folyó háborúk a rendjelek alapításának és adományozásának szokását is felvirágoztatták. A Katonai Mária Terézia Rend egyik első kitüntetettje volt *Hadik András* gróf, Berlin megsarcolója, az Udvari Haditanács későbbi elnöke, akinek pisztolypárját e teremben láthatjuk. Szintén a császárné alapította magyar királyként polgári érdemek elismerésére a Szent István Rendet, 1764-ben – a kiállításon nagymesteri személyes viselti példánya szerepel. Uralkodásának és II. József életének eseményeit emlékérmek sokasága is fémjelzi. Az új nemesség kialakulására, felemelkedésére a bécsi porcelán kávéskészlet, *Mária Terézia Grassalkovich Antalnak* szánt ajándéka utal. A terem egyik leválasztott sarkában a vágtapolcai kastély könyvtárszobáján sétálhatunk át, a polcokon gyönyörű kötésű művek sorakoznak. az utolsó részben a napóleoni háborúk időszakához köthető vitézségi érmek, valamint a Martinovics-összeesküvéshez kapcsolódó néhány érdekes irat: *Kazinczy Ferenc* naplója, *Versegly Ferenc Marseilles*-fordítása és ennek kottája, továbbá az elfogandó magyar jakobinusok névsora tekinthető meg.

Átlépve a következő terembe, a reformkor világát idézhetjük fel. Jobbra a Zólyom megyei *Osztrólczy Lajos* által az 1802-es országgyűlésen viselt férfi díszöltözetet találjuk. A bejáratnál szemközt *Barabás Miklósnak* a Lánchíd alapköveteléről készült hatalmas olajfestményei, valamint a korabeli társadalmi hírességek tablószerű megjelenítése köti le figyelmünket, alatta a tárlóban az akkor használt vakolókanál, a kiemelt közetminta, *Adam Clark* feljegyzésével. *József főherceg*, nádor, a király magyar érzelmű öccse, a mérsékelt reformok emberének karosszékét, nádori pecsétnyomóját, a nádori kripta 1977-es feltárásakor előkerült ezredtulajdonosi (tábornoki) mentéjét egyaránt megcsodálhatjuk. Mellette *Metternich* íróasztala. A „legnagyobb magyar” 1830 körüli útlevele mellett nagyhatású művei – a *Hitel*, a *Világ*, a *Stádium* is helyet kaptak a kiállításon, hasonlóan *Wesselényi Miklós Balítéletekről* című munkájának első kiadása, valamint a *Szózat*. Elnosztalgiázhatunk a klasszicista Duna-partról ké-

szült metszet előtt – e palotásor semmisült meg 1849-ben, amikor a budai vár védelmében *Hentzi* lövette Pestet. A gazdasági élet fellendülését az első részvények bemutatásával jelzi a tárlat, a pozsonyi reformor-szággyűlések jeles politikusaira *Deák Ferenc* emlékalbumba, *Ghiczy Kálmán*, Komárom megyei országgyűlési követ emlék-tintatartója, *Szemere Bertalan* Mezőkeresztes városától kapott óratartója, s végül az 1847–48-as országgyűlés összehívó levele emlékeztet. Az enteriőr empire stílusú szalngarnitúrát mutat be *Csapó Dániel* reformkori agrárpolitikus Tolna vármegyei, tengelici nemesi kúriájából, hasonló stílusú, pesti műhelyben készült piramiszongorával, valamint *Kossuth* tinnye házából származó cserépkályhával kiegészítve.

A 12. terem teljes egészében az 1848-as forradalom és szabadságharc emlékének szentelték a rendezők – az ajtó feletti *Kossuth-idézet*, a „leborulok a nemzet nagysága előtt” szellemében. Személyhez köthető és szándékosan névtelenséget sugalló tárgyak váltják itt egymást. Az 1848-as országgyűlés képviselőházi elnökének csengője mellett *Kossuth*, *Bem* tábornok és *Görgey* díszszabályai, *Damjanich* bécsi készítésű pisztolykészlete is helyet kapott a teremben, melynek közepén *Landerer* és *Heckenast* híres sajtója áll. Gyalogos honvéd egyenruhája, osztrák vértestiszt felszerelése, a pesti nemzetőr zászló, valamint lovassági standard mellett e teremben láthatjuk *Kossuth* kormányzó-elnöki díszöltözetét, *Petőfi* színes üveggyöngyből fűzött kokárdáját és levélzáró pecsétnyomóját, továbbá az első felelős magyar minisztérium tagjainak miniszteri bársonyszék-sorát, gróf *Batthyány Lajos* íróasztalát, s a *Görgey Artúr* altábornagyi kinevezéséről szóló okiratot. A szabadságharc leverésére *Bohusné Szőgyéni Antónia*, a világosi kastély úrnőjének naplója – az Országos Széchenyi Könyvtár kölcsönözte –, valamint a komáromi vár megadási feltételeit tartalmazó irat utal.

A kiállítás eddigi haladási iránya itt megváltozik, s jobbra fordulva érzük el a *Művelődés és nemzettudat, 18. század vége – 19. század eleje* címet viselő témakört feldolgozó terem. A nemzet felemelkedésének előkészítését, európai szintre emelését szolgáló

nagyobb kulturális intézményekről és területekről kapunk itt átfogó képet: szépirodalom, színészetünk, zenei életünk, építészetünk, képzőművészetünk, szellemi és tudományos életünk eredményeinek mérföldkövei, legjelentősebb csomópontjai közt válogathat e helyet a látogató. *Bél Mátyás* munkásságának összefoglalása, s a nagyszombati egyetem emlékei mellett a magyar műszaki élet jellemző darabjai, például a kronométer, a szintező műszer tekinthető meg itt. A magyar sajtó erősödésére, fellendülésére a Magyar Kurír, a Magyar Hímondó példányai utalnak, „a magyar nyelvnek kimiveltetése” Kazinczy, a szépirodalom újjászülése *Dugonics András, Gvadányi József, Bessenyei György, Eötvös József, Fáy András* és Petőfi Sándor munkáin keresztül mutatkozik meg. A gyermek *Mozart* úti klavirkordja (1762) mellett *Erkel Ferenc* karmesteri pálcái, *Liszt Ferenc* arany emlékpohara – az ajándékozó hölgyek nevével – kaptak helyet. A magyarországi szabadkőművesség kezdeteiről annak kellékei – mesterkötetnyek, könyvek, órák – segítségével kapunk képet. A magyar színjátszás társadalomformáló jelentőségét *Egressy Gábor*, a Nemzeti Színház első állandó társulata vezéralakjának nevezetes színelőadásokhoz kötődő emlékszerlegei, vagy éppen *Schodelné Klein Róza* díszarlója érzékeltetik, melyet a *Bellini Normájának* megformálásához kapott az országgyűlései ifjúságtól 1840-ben.

A nemzet történetében ez idő tájt vált közüggé a Magyar Nemzeti Múzeum létrehozása; a kiállítás szerény, de újra és újra felbukkanó intézménytörténeti vonulata itt veszi kezdetét. A múzeum alapítólevele, a gyarapodás regisztrálására szolgáló első növedéki napló, a vendégkönyv, az éremgyűjtemény első katalógusa, *Pollack Mihály* építész üvegszerlege, az első munkatársak megbízó- és útlevelei, az első adományok és adományozók emléktárgyai mellett a múzeumi portás díszöltözéke és rendfenntartó buzogánya is megcsodálható...

A 14., bordó háttérszínű hatalmas teremben látottak a *Tűrés, kiegyezés, fellendülés* címet kapták, és a 19. század második felének politikai-gazdasági-kulturális történéseibe engednek bepillantást. – A szabadság-

harc megtorlására személyhez köthető ereklyék egész sorának bemutatásával emlékeztet a kiállítás: Batthyány miniszterelnök börtönben használt gyertyatartója, tollkése, golyóütötte mellénye; mellette az aradi vértanúk bitófáiból származó szilánkok, melyeknek hitelességét *Aggházy Kamil*, a Hadimúzeum egykori igazgatója igazolta. A magyar nőnevelés úttörője, *Teleki Blanka* grófnő is ötéves várfogságot szenvedett a szabadságküzdelem támogatása miatt; kufsteini börtönévei alatt használta a kiállításon látható, a köröm és a fogak tisztántartására alkalmas csontból készült apró eszközt. – S nem feledkezhetünk el a szabadságharc emlék-karkötőiről, melyek P.V.D.T.N.A.K.L.S. felirata az aradi vértanúk nevének kezdőbetűjét tartalmazza, ugyanakkor egy mondat szavainak kezdőbetűit is jelentette („Pannonia! Vergiss Deine Todtan Nicht Als Kläger Leben Sie!” – Magyarország! Ne feledd halottaidat, mint vádlók élnek ők!”).

A számos ipartörténeti relikvia közt a *Haynau* által átadott Lánchíd hídbárcái, *Zsigmond Vilmos* bányamérnök útiládája, különböző részvények és az Első Magyar Csavargár Rt. méreteiben is impozáns mintakészlete mellett a magyar műszaki élet nagy tudományos vívmányai, találmányai érdemelnek megkülönböztetett figyelmet: a *Bánki-Csonka*-féle porlasztó, a *Petzval József* nevéhez fűződő fényképezőgép-objektív, a *Bláthy-Zipernowski*-féle transzformátor, melyeket a kiállítás céljaira az Országos Műszaki Múzeum adott kölcsön, melynek kiállítóhely-problémáját a millicentenárium esztendejében sem sikerült megoldani. A tízes alapú mértékrendszer (1874) bevezetését már egy népiskolai oktatótábla jelzi.

Visszasétálva a terem bejáratához, jobbfelé indulunk. Először egy 1850 körül készült fekete női ruha ötlík szemünkbe: a nemzeti gyász tüntető kifejezésére *Both Miklósné* viselte. Az emigrációra Kossuth-relikviák sora emlékeztet: a genovai emlékgyűrű, melyet a kormányzó Amerikába indulásakor kapott; *George Washington* kardja, melyet az amerikai polgárok ajándékoztak neki; továbbá angol készítésű mahagóni íróasztala.

A Szent Korona megtalálása alkalmából kiadott emlékérmé mellett a korona elrejté-

sének helyéről kiemelt földet és lemetszett ágat láthatjuk, majd koronázási emlékkarkötők és emlékérmek sorát csodálhatjuk meg. Parlamenti emlék *Deák Ferenc* ülőhelye a Sándor utcai régi képviselőházból.

Kávéházi hangulatot sugall a következő enteriőr: lambériájával, fogasával, kártyasztalával, márványlapos asztalával. Az óriási sarokvitrin hátfalán cégérek (pl. borbély, cipész), kirakatsfotók, reklámtáblák, előtte „az utcán” a boldog békeidők társadalmi „forgataga”: „ferencjóskás” férfi, vidéki polgárasszony délelőtti viseletben, huszárhadnagy, arisztokrata hölgy alkalma öltözetben, frakkos úr, bakfislány, délutáni ruhát viselő kislány. Vele szemben a sarokban – mintegy ellenpontként – kivándorló férfi és fiú ruhái, s a szükséges személyi iratok.

A terem közepén elhelyezett két hatalmas vitrin egyike a koronázás témájához kötődik: magyaros férfi és női díszöltözet mellett *Liszt Koronázási Miséjének* kiadása, s *Ferenc József* koronázási ajándékának, az ötvenezer duplaarany ezüsből készült ládája látható itt. – A másik tárló a millenium hangulatát idéz fel: magyaros férfi díszöltözet, a milleniumi kiállítás királyi fogadótermének karosszéke, valamint címeres apródruha bemutatásával. A két tárló között kerek pavilon magasodik, benne *Klász György* Pestet és Budát ábrázoló körpanorámás fényképével. A pavilon külső falán divatrajzok, pipatórium, dohányzási kellékek.

A 19. század végének oktatását, tudományos életét és kultúráját szemléletű a következő terem. A bejárattal szemben látható az az impozáns méretű tárló, amely a kor szokása szerint emlékül adományozott aranyozott ezüst babérkoszorúkat mutatja be. Ezek egykori tulajdonosai közül *Jókai* és *Jókainé Laborfalvi Róza*, *Szigligeti Ede*, *Liszt Ferenc*, valamint *Podmaniczky Frigyes* neve tűnik elénk.

Toldy Ferenc szarukeretes nagytölencsége és tintatartója mellett az *Eötvös Loránd* kezéről készült röntgenfelvételt is megcsodálhatjuk. Nem kevésbé számít ritkaságnak a Magyar Nemzeti Múzeum raktári szekrénye, melynek oldalfalán az 1874-ben beleégetett felirat őrzi az egykori tudományos munkatársak: „*Dr. Römer (Flóris)* és *Dr. Hampel*

(*József*) örsegedek” nevén kívül a szekrény készítőinek és felállítóinak nevét is.

Külön tárló mutatja be a sajtó sokszínűségét, a politikai irányzatok sokféleségét az abszolutizmus és a dualizmus idején. Az 1860-as években újjáéledt szabadkőművesmozgalom titokzatos világát ugyancsak külön enteriőr mutatja be. *Mikszáth Kálmán* és *Jókai Mór* művei mellett *Jókainé* gyöngyberakásos mandolinját is látjuk, majd az Erkel Ferenc 50 éves karmesteri jubileumára a budapesti hangszerkészítők által a zeneszerzőnek adományozott ezüst asztaldísz megtekintése után jutunk el a magyar ipartörténet, kézművesség rövid bemutatójához. A híres esti fegyvergyáros, *Kirner József* által *Rudolf* trónörökösnek készített vadászpuskakészleten túl a Munkács-Frigyesfalván gyártott, magyar történelmi alakokat formázó öntöttvas sakkfigurák éppoly szemet gyönyörködtetők, mint a mellettük sorjázó, színes mázas üvegek, a parádi fürdőemlékpohár és az ékszerek bőséges választéka.

IV. tétel

A 16. teremtől kezdve a kiállítás mind installációjában, mind koncepciójában eltér az eddig látottaktól. Ez a „tétel” több szempontból is premier a Nemzeti Múzeumban: a múzeum régi történelmi kiállítása a modern kort már nem tárgyalta, míg ez a mostani nemcsak hogy a 20. századot is felöleli, hanem egészen 1990-ig merészkedik el. Vélhetőleg ez a rész váltja majd ki a legtöbb vitát, hiszen modern-kori történelmünk szinte minden jelentős, kritikus kérdését érinti; s számos olyan kérdéskört értekel, illetve „tesz helyre”, amelyről eddig magyar történelmi kiállítás alig, vagy csak nagyon visszafogottan szólt.

Kivitelezésében is kevésbé hagyományos, kevésbé statikus ez a rész. A kiállítás rendezői a legnagyobb súlyt itt az életmód bemutatására helyezték. Megjelennek a színpadiasabb, látványosabb elemek, a kiállítás látványtervileg is megkomponáltabb, tudatos érzelmi ráhatásokkal elősegíti az érzelmi ráhangolódás kialakulását. Az eddigiekkel szemben – érthető módon – a plakát a meghatározó elem, s nagyobb teret kap a fénykép és a vizuális média is. Kaleidoszkópszerűen

ízeltőt kapunk a 20. század sokszínű politikai palettájából. A sokszínűséget segíti elő az is, hogy az egyedinek számító ereklyék mellett, sétája során szinte minden látogató saját életéből, környezetéből is ismerős, általánosan jellemző tárgyakkal szembesül.

A 16. terem a boldog békeidőktől a Monarchia összeomlásáig idézi fel hazánk történetét. Az Országház építéséhez faragott, de fel nem használt kőköcska mellett a korra oly jellemző banális életkép: a padon a cselédnek udvarló postáslegény figurája fogad bennünket, jobbra tőle hirdetőoszlop magasodik. Törley-pezsögöt, Gottschlig-rumot, Zwack-terméket, kerékpárt reklámozó ismert nosztalgia-plakátokkal. S ahogyan azt körüljárjuk, úgy vált át a békés kép a világháborúba: az imádkozó királyt ábrázoló falragasz mellett már ott a „Népeimhez!” kiáltvány, mozgósítási hirdetmény. A szerelmesek padjának ellenkező oldalán, a hirdetőoszlop túlsó oldalán már a szintén egyszerű emberekre váró háború lövészárkot imitálja a kiállítás, lövészárkot és egyben sírhantot formázó tárlóval, amely egyaránt elnyel katonaládát és tábori levelezőlapot. Az újság is az ostromlott przemysli erődből származik, mellette szétrobant lövedékek, géppuska. A mindennapok nagy és kis történelme keveredik a terem többi tárlójában is: a még békés művészeti sarok zöld lámpás, fonográfos íróasztalától és *Kratzmann Ede* üvegfestményétől alig né-

hány lépés választja el a világháborús propaganda-jelvényt, az ezredjelvényeket, katonai kítüntetéseket, hadifogoly-émlékeket. Háborús propaganda, a Hadsegélyező Hivatal segélyakciójának eszköze a koronázási domb földje is, amelyet a magyar korona öklömnyi nagyságú üvegmásában bocsátottak közre. Az utolsó Habsburg uralkodó

személyéhez köthető emléke a marsallbot, melyet *II. Vilmos* német császártól, illetve a rohamkés, melyet a 38. honvéd gyalogezredtől kapott ajándékba. Fölöttük a falon fényképek utalnak a hadifémek beszolgáltatására, a harangok összegyűjtésére, falragaszok buzdítanak a hadikölcsönök jegyzésére, s utalnak a hadigazdálkodásra és a militarizálódó kulturális életre. Egyetlen tárlónyi anyag utal a Károlyi-kormány működésére – benne a számomra legérdekesebb tárgy, a Hungária Szálló étrendje a kormánytagok aláírásával –, s hasonlóan kevés hely jutott a Vörös Hadsereg és a Tanácsköztársaság időszakának (itt látható *Stromfeld Aurél* aranyórája, melyet Kassa visszafoglalásakor kapott a Forradalmi Kor-

A számos ipartörténeti relikvia közt a Haynau által átadott Lánchíd hídbárcái, Zsigmondy Vilmos bányamérnök útiládája, különböző részvények és az Első Magyar Csavargyár Rt. méreteiben is impozáns mintakészlete mellett a magyar műszaki élet nagy tudományos vívmányai, találmányai érdemelnek megkülönböztetett figyelmet: a Bánki-Csonka-féle porlasztó, a Petzval József nevéhez fűződő fényképezőgép-objektív, a Bláthy-Zipernowski-féle transzformátor, melyeket a kiállítás céljaira az Országos Műszaki Múzeum adott kölcsön, melynek kiállítóhely-problémáját a millicentenáriumban esztendőjében sem sikerült megoldani. A tízes alapú mértékrendszer (1874) bevezetését már egy népiszkolai oktatótábla jelzi.

mányzótanácstól). Mindkét időszakot a legjellegzetesebb formában a közismert plakátok képviselik. A terem kijáratánál a sarokban már a Budapestre bevonuló *Horthy Miklós* fehérlovas fényképe, valamint a Budapest lakosságához intézett szózat és a tisztí különítményes jelvények jelzik az újabb rendszerváltás kezdetét. A Nemzeti

Múzeum sorsának újabb epizódját idézi fel a gyűjteményt a román fosztogatásoktól megóvó Bandholtz amerikai tábornok lovaglókorbácsa.

Tizennyolc esztendő történéseibe ad betekintést a következő terem, a kormányzóválasztástól az utolsó békeévig, 1938-ig. A soproni népszavazás (1921) emlékei mellett *IV. Károly* visszatérési kísérletének érdekes emlékét tekinthetjük meg itt: azt a tálcát, amelyről a vallásos uralkodópár a torbágyi vasútállomáson, tábori misén áldozott a második királypuccs sikerében bizakodva. – Első ízben tekintheti meg a nagyközönség Horthy Miklós kormányzó egyenruháját, kintüntetéseit és személyes tárgyait, melyek a közelmúltban kerültek vissza az örökösök ajándékeként Magyarországra. A tárlat hangsúlyosan érzékelteti a trianoni trauma megélését, a híressé vált jelszavakon át a propagandaanyagokig. *Bethlen István* díszmagyarja mellett vitézi rendi emlékeket láthatunk. Az őt megillető mértékben méltatja a kiállítás gróf *Klebsberg Kunó* vallás- és közoktatásügyi minisztert, akinek nevéhez többek között a magyar közoktatás-történet egyik legnagyobb iskolareformja, továbbá egy egyetem és különböző új tudományos intézetek alapítása, külföldi magyar intézetek létrehozása, valamint az első magyar tudománypolitikai koncepció kidolgozása fűződik. E részben kapott helyet *Szentgyörgyi Albert* 1937-es Nobel-díja is. A terem sarkában az enteriőr a *Kozma Lajos* tervezte szőnyeggel, olvasólámpával, könyvsarokkal már a konstruktivizmus levegőjét árasztja.

Középen egy hatalmas fekvő vitrin az Országos Cserkészszövetség *Nagy Sándor* tervezte zászlaját tartalmazza: az alul elhelyezett tükör segítségével a zászló elő- és hátlapját egyaránt szemügyre vehetjük. A cserkészzet, a különböző jamboree-k emlékei mellett felvillan itt az eucharisztikus kongresszus, a Szent Jobb-országjárás, a Szent István-jubileum, az 1930-as Szent Imre-év, valamint *Viktor Emánuel* magyarországi látogatása is, de nem különben elfér a gazdasági világválság és a népi írók mozgalmának bemutatása. Érdekes színpoltot jelent a leventemozgalom és a kü-

lönböző bajtársi egyesületek történetének felvillantása is.

A nagy történelmi események hétköznapi oldalai kapnak helyet a 18. kiállítási teremben, ahol a belépőt elemi népiskolai tanterem-enteriőr fogadja, jobbra gyermekjátékok, kézimunkák, modern háztartási eszközök (tűzálló üvegek, lecsókonzervek stb.). Balra igazi moziban ülhet be a látogató, s korabeli filmrészleteket és filmhíradókat tekinthet meg.

A következő terem hangulati felvezetése már a bejárat, a diadalkapu megformálásával elkezdődik: a kiállított anyag itt a revíziós sikerektől a német és a szovjet megszállásig kalauzol bennünket. Az elszakított országrészek visszatérésének dokumentumaival szemközt hómeyzöt ábrázoló óriás háttérfotó utal a doni katasztrófára, a terem közepén német Wehrmacht-motor kanyarodik elénk – szinte megelevenítve a német megszállás elhíresült fényképét. *Nagy Vilmos* egyenruhája, *Bajcsy-Zsilinszky Endre* öltözéke – mellette az az ötpengős érme, amely elfogatásakor a tűzharcban megmentette az életét –, *Lakatos Géza* vezérezredes személyi anyaga ugyanitt kapott helyet, hasonlóan a lengyel menekültek kérdésével, továbbá a deportálásokkal és a nyilas hatalomrajutással kapcsolatos dokumentumokhoz. Az ország hadszíntérré válását érzékeltetve az enteriőr itt egy berendezett óvóhely, amelynek előterébe még be is léphet a látogató. A terem utolsó részében Miklós Béla miniszterelnöki széke mellett hadifogolyanyagok, illetve a választások emlékei, de a kitelepítésekről és a lakosságcsere-egyezményekről is szól a kiállítás.

Az utolsó, 20. terem a kommunista rendszer kiépülésével és összeomlásával (1945–1990) foglalkozik. Tulajdonképpen az egész terem enteriőrök sorára tagolva eleveníti meg utolsó négy és fél évtizedünket. *Rákosi és Sztálin* kultuszának éppúgy jutott itt hely, mint a sztahanovizmus bemutatásának, a békekölcsönöknek, a beszolgáltatási rendszernek, a kitelepítéseknek, B-listázásoknak, és az ÁVH-nak. Az 1956-os forradalmat tárgyaló résszel szemközt a Kozma utcai börtön siralomházának ajtaja, berendezési tárgyai, körben

Nagy Imre házikabátja, személyes tárgyai. Az 1960-as évek lakószoba-berendezése, a Varia-bútorok háttérében lakótelep fotója, a szoba közepén álló televízió éppen TV-híradót sugároz, melyben pártkongresszusról esik szó. Külön hely jutott a Kádár János által kapott protokoll-ajándékoknak. A rendszer megingását, válságba jutását jelző legfontosabb eseményeket falragaszokon, az írott-nyomatott sajtó zárt anyagainak bemutatásával érzékeltetik a kiállítás-rendezők: a vízlépcső, az erdélyi események, a Nagy Imre-temetés képein túl már egy darabka a páneurópai piknik keretében lebontott drótakadályból, majd az utcanevek változását tükröző táblák és a rendszerváltást kísérő plakátanyag bemutatásával zárul a kiállítás. Kifelé haladva szerény tárló Antall József miniszterelnök azon tollát őrzi, amellyel 1991-ben Prágában aláírta a Varsói Szerződés feloszlatásáról szóló dokumentumot, mellette a szovjet csapatkivonás emlékei láthatók.

Ilyen hatalmas alapterületű, széles spektrumú kiállítás elkészítése óriási, tiszteletreméltó vállalkozás, de sohasem igazán hálás feladat. A Nemzeti Múzeum munkatársai megfeszített munkával, több éves előkészület után készültek el ezzel az új állandó kiállítással, melyben számos, előtanulmányként felfogható kiállítás (Magyarország 1944; Vasfüggöny; Sztálin–Rákosi; Kossuth-kiállítás stb.) tapasztalatait hasznosították.

Mégis engedjék meg nekem, hogy a látogató szemével nézve, néhány apró technikai kifogással éljek. A feliratozás a tárgyaknál általában elégséges, sőt néhány helyen kimondottan bőséges, ugyanakkor az aránylag apró betűk nehezen olvashatók. Gond ez a tárlókon kívül is, ahol a maximális helykihasználás jegyében néha két-három metszet található egymás fölött, s így az alacsonyabb vagy vaksibb látogatóknak esélyük sincs arra, hogy el tudják olvasni a feliratot. Nagyobb gond a beszámolt tárgyak és a tárlók aljában emelkedő számsorrendben elhelyezett feliratok

párosítása. Megesik ugyanis, hogy az adott számhoz tartozó tárgy a vitrin bal felső részében található, míg a felirat már a jobb oldal széléhez közelít. S miután egy tárló előtt „csúcsidőben” többen is ácsorognak, az akkurátusabb múzeumlátogató várhat a sorára, a kevésbé lelkes pedig egy idő után belefárad a számok keresgélésébe, így aztán legfeljebb csak néhány érdekesebb tárgyról próbál meg információt gyűjteni. – A kiállítást végigkísérő, főfelirathoz csatlakozó térképek színvilága enyhén szólva nem harmonizál a kiállításával. A híres magyar kartográfia ez esetben nem remekel; különösen kirívó ez például a 4. terem esetében, ahol a legnagyobb népszerűségű megyék olyan sötét színezést kaptak, hogy nevüket már nem lehet kisilabizálni. Üdvözlendő, hogy a magyar régmúlt számos tárgyával hiteles másolatban szembesülünk a kiállításon, de nem mindig derül ki, hogy mi az eredeti és mi a másolat.

Mindenképpen javaslom, hogy osszuk be magunk számára tagoljuk a látnivalókat és ne akarjuk egyszerre megemészteni a kiállítást. Még aránylag gyors tempóban is több órát vesz igénybe egy-egy kiállítási egység megtekintése, érdemes tehát inkább többször visszatérni, „mazsolázni” a gazdag anyagban, s akkor még nem is beszélünk a multimédia kipróbálásáról. Ezek körül mindig várunk kell a sorunkra, ahol kedvünkre bámészkodhatunk, vagy pihenésképpen éppen csak lerogyhatunk a képernyő elé. Apropó, pihenés! Leülési lehetőségre csak teljesen rapszodikusán gondoltak a kiállítás rendezői, de legalább mégis találunk egy-egy szép, környezetbe illő padot, eltérően az általános magyar múzeumi gyakorlattól, mely szerint csak a teremőrnek jár szék, a látogató meg hadd sétáljon, nézelődjön... csakhogy ülve is lehet bámészkodni, s kevés fárasztóbb dolgot ismerek, mint végigraszolni egy több száz négyzetméter alapterületű kiállítást. Köszönet minden egyes kitett padért, és az egész látványos kiállításért.

Szoleczky Emese